

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Ռ Ո Ս Ա Վ Ա Ն

Dr. FR. v. KRAELITZ-GREIFENHORST, Studien zum Armenisch-Türkischen. Wien 1912. էջ 46 (ի Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Klasse, 168 Band, 8. Abhandlung.)

Գարնեայ նորութիւն մը կ'ընձնէր բանասիրութեան հայերենագէտ Դիր. Կրեւիցի ստիճոյ գրիչը. հայ-թաթարերէնի նստրուած ուսումնասիրութեան — որուն մասնակի թարգմանութիւնը հանդիպում փութացիր ներկայացրել ուսումնասիրութիւնները 1912, թ. 12) — կը յաջողէր ահա թրեւս աւելի կարեւոր ուսումնասիրութիւն մը՝ հայ-թուրքերէնի յարաբերութեան քննութիւնը:

Ի սփիւս տարածած հայութեան այն հաստուածը, որ օտմանեան պետութեան մէջ հաստատեց իր բնակավայրը, յաջողեցաւ թէեւ պահպանել անաղարտ իր նստիւնաց կրօնը, բայց լեզուն թուրքերէնի Տեղը բերած անհրաժեշտ հոսանքէն շատ անց առժեց իր ինքնակացութիւնը եւ «թուրքացաւ», իւր մէջ պահելով միայն քանի մը զուտ հայկական տարրերու Այս հայախումբ բարբառին կշիւթը հարակա զանազան գոտիներու տակ այնքան եղանակաւորութեան նիւթ չէր կրնար առնուլ բնականաբար Տեղինակը՝ գրքին 46 էջերուն մէջ, այս պատճառաւ բաւականացած է առայժմ Կ.Պոլսու եւ յառաջակողման Ասիայի թուրքաբան հայերուն լեզուն միայն նիւթարկել իր ուսումնասիրութեան, որուն պաշտօնն է յորինուածորէն ներկայացրել այս անտեսուած բարբառին առանձնայատկութիւնները՝ մասնաշեղծ մի առ մի թուրքերէնի մէջ բացարձակորէն շայրեւն ներմուծուած սարքերը եւ ի մասնաւորի գասական թուրքերէնէն (օտմաներէնէ) նշանաւոր այն շեղումները, որոնք աչքի կը զարնեն միայն հայ-թուրքերէն գործերու ընթացքին ժամանակ: Ուսումնասիրութեան ատարձր հասարակութեան քննարկը «Ջերմիւն-Շարիւն» եւ «Մէճմուլայի-Ախլար» հայատառ թերթերէ: Բայց աստի նկատողութեան առնուած է մեր Մասնաշեղծարմին հայատառ թուրքերէն հրատարակութեան ճոխ հաւաքածոն, որ թէպէտ լռիկ՝ բայց ազգուօրէն վկայ կանգնած է նաեւ թուրքախօս Հայերու յառաջագիմնասիրութեան եւ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը իրենց մէջ ալ պատուաստելու անկեղծ ջանքին ու փութոյն:

Թուրքախօս Հայը սակայն իւր խօսած լեզուն գրի անցրելու համար բռնադատեալ չէ զգացած ինք զինքն արաբական գրերու գործածութեան, այլ գոհացած եւ պահած է իւր սեպհական լեզուին գրիչը: այն միակ պատճառաւ անշուշտ որ ձայնաւորներով գեղուն թուրքերէնն ուղագոյն գրի առնելու եւ թրեւս նաեւ դիւրագոյն կարգաւոր պահանջքին՝ ձայնաւորներով նոյնպէս ճոխ հայերէն գրերը արաբական գրերէն աւելի յարմարութիւն կ'ընձայէին: Կրութեան մէջ հայերէն գրերու գործածութեամբ թուրքախօս գրի առնելու եւ արտասպառ տոնիթ կ'ունենայ իւր հայատառճ ազգութեան պատկանիլը յաճախագոյն շեշտելու:

Թուրքերէն բաղաձայններու գրութեան համար ընտրուած է բնականաբար արեւմտեան հայերէնի արտասիրութիւնը՝ քանի մը անշուշտ չեղումներով. ըն(ւ), չէ(ւ)զէ(ւ) (ւ), յն եւ արաբական նիւթին իզականի նշանը ներկայացրելու համար Հայերէն գործածած նշանները կամ առաւել շատ հետաքրքրական երեւոյթ մը կ'ընձայեն հայաթուրք մասնաւորութեան մէջ, գործը Դիր. Կրեւիցի յաջողած է յորինուածական կարգի վերածելով՝ յետույ իւր ուսումնասիրութեան 6—10 էջերուն մէջ: Թուրքերէն ձայնաւորները գրի անցրելու համար հայերէն ձայնաւորները կիրաւորութիւնը անյարմարութիւն մը միայն ունի, որ է երկար ու կարճ ձայնաւորներու զանազանութեան պակասը: այս անյարմարութիւնը (ի մասնաւորի ի ձայնաւորի մէջ) բառնալու եւ բարձր թուրքերէնէն յատուկ նրբերանգումները գրութեան մէջ ալ արտայայտելու համար ձեռք առած է Հայը միջոցներ, որոնք նոյնպէս կարգաւ ուսումնասիրուած են Տեղինակէն (էջ 10—15):

Dialektische Eigentümlichkeiten des Armeno-Türkischen ուսումնասիրութեան Բ. մասին մէջ (էջ 15—38) կը ներկայացրել Դիրսորը թուրքախօս Հայերու բարբառին քանի մը առանձնայատկութիւնները, որոնք ձեւորէն մը զարտուղին գասական բարձր թուրքերէնէն, այն պատճառաւ ի հարկէ որ հայ թուրքերէնն ալ ըստ ինքեան ուսմորէն է արիւն: նման զարտուղութիւններ կարելի է մասնաձայններու անկում, ներմուծում, առաւել տեղափոխութիւն եւ այլն) եւ թէ ձեւախօսութեան մէջ, ձայնագիտութեան համեմատութեամբ սակայն ձեւախօսութեան մէջ այնու կարելի չէ թուրքերէնէն երեւելի շեղումները ըստ

տալ, որովհետեւ արեւմտեան աշխարհաբարձ արդէն կաղապարուած է օսմաներէն-թուրքերէնի վրայէն. այսու հանդերձ կան սակաւին պարագաներ, ուր դիւրին է հայ-թուրքերէնի նկարագրականը ստեղծել երեսն հանել:

Այս է ահա Գիտ. դրեւ շիջի կարեւոր ուսումնասիրութեան համառօտ մէկ յառաջեւորութիւնը, որ կը կարծիք թէ պիտի չվերջիտ երկու բարբառներու աղբրը քննող ազգայիններու մտազրուութենէ:

Հ. Ս. ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ

Մ Ա Յ Ե Ն Ա Գ Ի Տ Ա Ա Ն

Մ Ա Յ Ե Ն Ա Գ Ի Տ Ա Ա Ն Տ Ե Ղ Ե Ն Ա Թ Ի Ի Ն Ե Թ

Կը սկսինք շարունակել անցեալ տարի թիւ 1—3 թուերու մէջ ձեռնարկուած «մատենագիտական տեղեկութիւնները», մինչ այն ծրագրով, ինչ գծուած էր հին: Այս անգամ՝ սակայն պիտի չկարենանք նոյն կատարելութեամբ մէկ անգամէն ընծայել ամբողջ 1912ի պատկերը. պարագայք թոյլ շտուին մեզ աչքէ անցնել բոլոր հրատարակութիւնները, ըսյց այս պակասը կ'աշխատինք լրացնել մտատար թուերէն միոյն մէջ: Դարձեալ կը խնդրենք հայ բանասէրներէ, իրենց ձեռնոտութիւնը այս օգտակար աշխատութեան համար. մեզի կարելոր է մասնաւոր տեղեկութիւններ ուսական եւ վրական զրականութեան մէջ մեր մասին լոյս տեսած հրատարակութեանց նկատմամբ որոնք Վիեննա մեզի դիրքաւ մատնելի շնն կրնար ըլլալ:

Հ. Ն. Ա.

1. Մատենագրական:

Des hl. Irenaeus Schrift zum Erweis der apostolischen Verkündigung. Aus dem Armenischen übersetzt von Dr. S. Weber. Kempen u. München, 1912, 80, S. 68. (տես ք. Հ. Ա. Ի.Ջ. 559):
 Die Chronik des Eusebius. Aus dem Armenischen übersetzt von Dr. Jos. Karst. Leipzig 1911. (տես Հ. Ա. Ի.Ջ. 89): Գրոթ մատենագրութիւն: — ք. Ա. Anal. Boll. 81, p. 836—840 (P. Peeters); Lit. Centralbl. 68 (1912), Nr. 2, էջ 68—64 (G. Krüger);

Theol. Literaturbl. 1912, 8. 103—104 (E. Nestle); Revue Benedictine 1912, p. 109—111 (P. de Puniet); TG. 1912, 8. 58—59 (A. J. Kleffner).
 W. L ü d t k e: Mitteilungen. Theologische Literatur-Zeitung. 36 (1911), Nr. 18, էջ 572—73. — 1904ին վեներտիկ հրատարակուած ժամանակագրութեան ամսագր. ուր պահուած է Հ. Բ. պարզիտայ ժամանակագրութիւնը. մատնագր կ'ընէ յառեղեմ քննարկ մը, որ անուկ աղբրի մէջ է I Liber generationist հետ:
 Die Abhandlung „Gegen die Bilderstürmer“ von Vrthanes Kherthou. Aus dem Armenischen übersetzt von P. Polykarp Samuel. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. Bd. 26. S. 276—93.
 — Հ. Պ. Սամուէլեան, Վիեննայի Միջնադարեաներէն, կու. այց հոս Վ.թ. անէ-Վ.թ. գեր-դոզի «Սեղգէմ» Պատկերամարտից, գրութեան թարգմանութիւնը. նախաբան մը որ կը կանխէ ընդգրկել (էջ 276—283), կը ծանոթացնէ Հեղինակին աննն եւ գործանելութիւնը՝ հիմնուած Հ. Ա. կիներտի ուսումնասիրութեան վրայ (Տիմու. Հ. 2-րդ. Ա. 1910, էջ 8 և և):
 Des Johannes von Jerusalem Brief an den albanischen Katholikos Abas. Aus dem Armenischen übersetzt von P. Aristaces Vardanian. Oriens Christianus II (1912), S. 64—77. — Վիեննայի Միջնադարեան երեսուցորդ հարերէն Հ. Ա. Վարդանեան կու. այց լատիներէն թարգմանութեանը կարգաւ Վ.թ. 1896ին Արարատի մէջ (էջ 252—256) հրատարակուած էր. Երեսուցէմսացայ առ Մբառ Կաթողիկոսն Արարատից գրած թուագրքը (Ց. 66—77), համառօտ գերմաներէն յառաջանակ մը (Ց. 64 65):
 Մ Ի հ հ ր ան Ե զ զ Տ ան Ե ան Ե ան՝ Չեմոր Գլակ հանդէպ արքեպիսկոս քննադատութեան: Կ. Պոլիս, ազ. Օ. Արդւման. 1912, 80, էջ 1—214: Գ.ինն 3 ֆր. — Տես ք. Հ. Ա. Ա. Ի.Ջ. 485 և և):
 Մ. Ա Ե ր ք Ե ան՝ Ուրա աղբեր Հայոց գրականութեան դասմանութիւնը. Շարականներ մասին: Արարատ, Ի.Ջ. 720—732, 823—836: Գերեցիկի ուսումնասիրութիւն մը Հայ շարականներու ծագման եւ սրբական մասին:
 M. Jüg e Ի թ եր թ ի ն Echoes d'Orient. 14 (1911), էջ 246 մատենագրութիւն մը Նուխբա եւ Գրեգոր Կարեղացայ Ի Սուրբ Այսն ներքերանին, գոր Հ. Ա. Տիրիյուս 1904ին իտալերէն թարգմանութեանը ծանօթացնած էր Եւրոպայի: Յայտարարութիւն զանգարան շրջան մարտնան հասերէն աննն գերեցիկի կը համարի իւր խորութեանը եւ ձեռագրեր:
 Հ. Գ. Մ Ե Ե Ե Վ Ի Զ Ե ան՝ Գրեգոր Մարտիրոսի «Կառնագրական անգր լրական լուծումը»: Վիեննա 1912, 80, էջ ԺԱ—162, Գ.ինն 1.50 ֆր. [Արք. Մասնագրարան Վ.Ջ.]. — Ուսումնասիրութիւն 1911 տարւոյն մէջ Գրեգ. Մարտիրոսի նախաբան յոգուածներու ամփոփում է, Կոնստանտնուպոլիսի մէջ, ուր Մարտիրոսի գրելու անը կը ընդունուի, եւ բառերու ճանկով մը, որ կը գրուողն է զգրկել գործանելութիւնը: — ք. Ա. Արարատ, Ի.Ջ. էջ 563 (Մ. Արեւիկայ):
 Fr. Nau: Lettre du patriarche Jacobite Jean X. (1064—1078) au catholique Arménien Grégoire II